

The Hebrew University of Jerusalem

Syllabus

TOPICS IN HISTORY OF HEBREW GRAMMAR - 25801

Last update 20-09-2015

HU Credits: 4

Degree/Cycle: 2nd degree (Master)

Responsible Department: hebrew language & jewish languages

Academic year: 0

Semester: Yearly

Teaching Languages: Hebrew

Campus: Mt. Scopus

Course/Module Coordinator: Aharon Maman

Coordinator Email: aharon.maman@mail.huji.ac.il

Coordinator Office Hours: Wednesday

Teaching Staff:

Prof Aharon Maman

Course/Module description:

This seminar will deal with a selection of topics from the History of Hebrew based on readings in the works of Rav Saadia Gaon, David b. Abraham Alfasi the Karaite, Menahem b. Saruq, Dunash b. Labrat and their disciples, Yonah b. Janah, Rav Hai Gaon, Abu l-Faraj Harun, Isaac b. Barun, Abraham b. Ezra, Yosef and David Qimhi, and Abraham de Balmes.

Among other topics, the following issues will be discussed: the relationship of the Grammar literature to the Masorah; The genres of Hebrew linguistic literature; The speculative grammar and modern linguistics; Philology versus linguistics; The influence of Greek, Latin, Syriac and Arab grammars on the evolution and development of Hebrew grammar; The meta-language that should be used for the description of ancient philology; Principal discussion of certain terms from the theory of these philologist; Paradigms of the verb in the Karaite school vs. the Rabbanite; The legacy of Jewish philology in the Christian Hebraists

Course/Module aims:

Educate the participants to a close reading in the primary sources and to logical and fair interpretation of the text

To explain to them the gap between impressionistic interpretation and an interpretation that is based on close and accurate philological and textual analyses

To teach them the cognition that an exact definition of the technical terms guarantees an exact understanding and a good setting of a scientific theory

To explain the difference between philology and linguistics

To explain that theories, genres, and works are not created out of the blue, and one should look for possible influential external sources

To acquire some chapters in the history of ideas and grammatical thought from Aristotle, via the Greek grammar, and the Syriac and Arab grammars that evolved out of it

Learning outcomes - On successful completion of this module, students should be able to:

To use the methodology for the reading of primary sources and their interpretation

To base their interpretation on close and accurate philological and textual analyses
To pay attention to the technical terms and to their exact definition on the way to build a scientific theory

To pay attention to the difference between philology and linguistics

To look for possible influential external sources

To know some chapters in the history of ideas and grammatical thought and their

adaptation in medieval Hebrew linguistics

Attendance requirements(%):

90%

Teaching arrangement and method of instruction: Reading of sources

Philological and textual analysis

Discussion

Questions and answers

Teacher's lecture

Students' lectures

Course/Module Content:

Is medieval Hebrew Grammar based on Masorah literature?

Rav Saadia Gaon and his philological project

The Risala of R. Yehuda b. Quraysh

The term 'kemashma'o' in Mahberet Menahem b. Saruq and the history of its interpretation

Textualization of the Hebrew philological genre in the Middle-Ages

The adaptation of Arabic grammatical theory

Is medieval comparative Semitic philology an imitation or a creation?

The parts of speech in the Aristotle, Greek, Latin, Syriac, Arabic and Hebrew traditions

Grammar and logic: Yona b. Janah and Yosef ibn Kaspi

Required Reading:

טנא 1971;eq& David Tene .cls 1352-139016 "Hebrew ,Literature Linguistic", EJ
(מהדורה מעודכנת של מאמר זה נמצאת בגרסה המקוונת של האנציקלופדיה. את העדכונים אני השלמתי)

דותן, תש"ן;eq& אהרן דותן, "מן המסורה אל הדקדוק - ניצני המחשבה הדקדוקית העברית", לשוננו
נ"ד, עמ' 155-168

ממן תשמ"ה;eq& אהרן ממן, השוואת אוצר המלים של העברית לארמית ולערבית בחיבורי הבלשנות
העברית למן רס"ג ועד אבן ברון, פרסומי המדרשה ללימודים מתקדמים, האוניברסיטה העברית,
ירושלים: הפרק על מנחם בן סרוק

ממן, תשס"ט;eq& "Overview An - 950-1223 ,Andalus in Philology", 1 Judaica Iberia
(2009), pp. 85-117

גולדנברג תשל"ג-ד;eq& אסתר גולדנברג, "עיונים באגרון לרב סעדיה גאון", לשוננו 37, עמ' ד"תשל 38 לשוננו [210-195 שם;eq&], 290-275 [96-77 (ו"תשמ) מורג אלדר;eq&] 136-117 90-78

טנא תשל"ב;eq& דוד טנא, ביקורת על אלוני (תשכ"ט), קרית ספר 47, עמ' 553-545;eq& אלדר-מורג (תשמ"ו) [105-97]

דוּתן תשמ"א;eq& אהרן דוּתן, "קטע חדש מספר אגרון", לשוננו 212-163 (אלדר-מורג תשמ"ו) 115-106

ממן תשס"א;eq& ממן אהרן, "האל"ף-בי"ת כמסגרת מנימוטכנית להרצאה הדקדוקית: מבוא לחלק ג של 'אלכתאב אלמשתמל' לאבו אלפרג' הרון", מחקרים בלשון ח (תשס"א), עמ' 139-95

ממן תשס"ז;eq& אהרן ממן, "הפילולוגיה השמית המשווה בימי הביניים - יצירה או העתקה? דן בקר, מקורות ערביים לס' ההשוואה של אבן ברוך", קתריס 7 (תשס"ז), עמ' 44-28

ממן תשס"ז;eq& 21 "מהדורה חדשה של 'ספר מאזנים' לר' אברהם אבן עזרא", לשוננו סח (תשס"ז), עמ' 170-161

Additional Reading Material:

טנא 1971;eq& David Tene .cls 1352-139016, "Hebrew ,Literature Linguistic", Ej (מהדורה מעודכנת של מאמר זה נמצאת בגרסה המקוונת של האנציקלופדיה. את העדכונים אני השלמתי)

דוּתן, תש"ן;eq& אהרן דוּתן, "מן המסורה אל הדקדוק - ניצני המחשבה הדקדוקית העברית", לשוננו נ"ד, עמ' 168-155

ילין תש"ה;eq& דוד ילין, תולדות התפתחות הדקדוק העברי (מימי המסורה ועד ר' יהודה חיוג'), [מקורות, עמ' 165-136], ת"א

הירשפלד 1926;eq& Hartwig Hirschfeld, and Grammarians Hebrew of History Literary, Lexicographers Accompanied by Unpublished Texts, London

באכר-אז"ר תרפ"ז;eq& אלכסנדר זיסקינד רבינוביץ, נצני הדקדוק העברי מאת ר' בנימין זאב ד"ר בכר מתורגם מגרמנית (הדפסה שניה, הוצ' קדם, תש"ל)

וילנסקי-חיוג';eq& מיכאל וילנסקי, "ר' יהודה חיוג'" וילנסקי (תשל"ח) עמ' 18-13 (אנצ' יודאיקה בגרמנית, כרך 6, עמ' 189)

טנא 1971;eq& David Tene 1181-1186, "Jonah Janah Ibn", clms ,8 Ej

ממן תשמ"ה;eq& אהרן ממן, השוואת אוצר המלים של העברית לארמית ולערבית בחיבורי הבלשנות העברית למן רס"ג ועד אבן ברוך, פרסומי המדרשה ללימודים מתקדמים, האוניברסיטה העברית,

ירושלים

ממן תשמ"ט-תש"ן; אהרן ממן, "ר' יונה בן ג'נאח", לשוננו לעם, קובץ שנת הלשון, 131-125

ממן, תשס"ט; "Overview An - 950-1223, Andalus in Philology", *Judaica Iberia* 1 (2009), pp. 85-117

אלדר-מורג תשמ"ו; אילן אלדר ושלמה מורג, תורת הלשון העברית בימי הביניים, מבחר פרקי עיון (אקדמון) ירושלים

חכמי הלשון וחיבוריהם

1 רב סעדיה גאון

1.1 אלוני תשכ"ט; נחמיה אלוני (מהדיר), האגרון - כתאב אצול אלשער אלעבראני מאת רב סעדיה גאון, ירושלים תשכ"ט, עמ' 148-163 (ביקורות: להלן)

גולדנברג תשל"ג-ד; אסתר גולדנברג, "עיונים באגרון לרב סעדיה גאון", לשוננו 37, עמ' 136-117 [96-77] (ו"תשמ) מורג אלדר; 290-275 [210-195] שם; ד"תשל 38 לשוננו, 90-78

טנא תשל"ב; דוד טנא, ביקורת על אלוני (תשכ"ט), קרית ספר 47, עמ' 553-545 [אלדר-מורג (תשמ"ו) 105-97]

דותן תשמ"א; אהרן דותן, "קטע חדש מספר אגרון", לשוננו 212-163 (אלדר-מורג תשמ"ו) 115-106

גולדנברג תשל"ט; אסתר גולדנברג, "לוח הנטייה העברי הראשון", לשוננו מ"ג 99-83 (277-261) (ו"תשמ מורג-אלדר)

דותן 1997; א' דותן, אור ראשון בחכמת הלשון, ספר צחות לשון העברים לרב סעדיה גאון, ירושלים תשנ"ז

2.1 סקוס 43/1942; Leon Solomon Skoss, "from Hebrew in Inflection of Study A", *Saadia Gaon's Grammatical Work Kutub al-Lughah* JQR N.S. 33 (1942-43), pp. 171-212

סקוס 2/1951; *Grammatical s'Gaon Saadia from Vowels Hebrew of Study A*, idem; "א"תשי סקוס גם עיין) 283-317, JQR N.S. 42, pp. 171-212

סקוס תשי"א; הנ"ל, המאמר על התנועות בעברית מס' "כתב אללגה" לרס"ג, תרביץ 22, תשי"א, 184-174 (עיין גם סקוס 2/1951)

סקוס 1955; *Grammarian Hebrew Earliest The Gaon Saadia*, idem

3.1 אלוני תשט"ז; נחמיה אלוני, "כתאב אלסבעין לפטה לרב סעדיה גאון", י-ם (תדפיס מתוך

ספר גולדציהר, חלק ב, 1-48, ירושלים תשי"ח)

2 יהודה בן קריש

בקר תשמ"ד; דן בקר, ה"רסאלה" - של יהודה אבן קוריש, ת"א

3 דוד בן-אברהם אלפאסי

סקוס 1945-1936; Skoss .L.S; *Known Bible the of Dictionary Arabic-Hebrew The*, as *Kitāb Jāmi' Al-Alfāz (Agron) of David ben Abraham Al-Fāsi the Karaite (Tenth Century)*, vol. I-II, Yale University Press, 1936-1945

4 מנחם בן סרוק

פיליפאוסקי 1854; צבי פיליפאוסקי, מחברת מנחם בן סרוק, לונדון
בדיוס 1986; Edicion, Mahberet, Saruq Ben Menahem, Badillos-Sáenz Ángel; critica e introduccion, Granada

5 דונש בן-לברט

1.5 פיליפאוסקי 1855; צבי פיליפאוסקי, ספר תשובות דונש עם הכרעות רבנו תם לספר
מחברת מנחם, לונדון
אלוני תשכ"ה; נחמיה אלוני, הקדמת דונש לתשובותיו ל"מחברת מנחם", בית מקרא 10 תשכ"ה,
63-45
בדיוס 1980; Granada, Labrat Ben Dunaš de Tešubot, Badillos- Sáenz Ángel

* אדוניה [שרטר 1866; Robert Schröter, ספר תשובות דונש בן-לברט על רב סעדיה גאון,
ברסלאו]

6 תלמידי מנחם: יצחק בן ג'יקטילה, יהודה בן דוד, יצחק אבן קפרון

שטרן 1870; זלמן גוטליב שטרן, תשובות תלמידי מנחם בן יעקב אבן סרוק על תשובות דונש בן
לברט, וינה
רובלס 1986; de discipulos los de Tešubot, (.ed) Robles Benavente Santiago; Menahem contra Dunaš Ben Labrat, Granada

7 תלמיד דונש: יהודי בן ששת

שטרן 1870; הנ"ל, תשובות תלמיד דונש הלוי בן לברט אשר השיב על דברי תלמידי מנחם בן-
סרוק, וינה 1970
מורינו 1981; Šešet ben yehudi de Tešubot, (.ed) Moreno Varela Encarnation Ma; Granada

8 יהודה חיוג'

טנא תש"ל; דוד טנא (מלבה"ד), חיבורי הדקדוק של יהודה חיוג', אקדמון ירושלים (מהדורה
מצולמת של חיבורי חיוג' במקורם העברי ובתרגומם לעברית: יאסטרוב 1897, פוקס 1844, נוט
1870)

דוקס 1844; יהודה ליב דוקס, ספרי הדקדוק מראש המדקדקים ר' יהודה חיוג' הלא הם א-
ספר אותיות הנח, ב- פעלי הכפל, ג-הנקוד, פרנקפורט אמ-מיין

ותד 1984; ותד עלי חאלד, משנתו הלשונית של ר' חיוג' מבעד למונחיו במקורם הערבי ובתרגומם

העברי (חיבור גמר למ"א בהדרכת פרופ' ד' טנא), ירושלים 1984 (מהדורת דפוס: 1995)

נוט 1870;eq& יוחנן ביליאם נוט, שלושה ספרי דקדוק הלא המה א' ספר אותיות הנח והמשך, ב' ספר פעלי הכפל, ג' ספר הנקוד, אשר חברם בלשון ערבי ראש המדקדקים ר' יהודה הנקרא חיוג' ז"ל ותרגמם ללשון הקדש ר' משה הכהן המכונה בן ג'קטילה נ"ע, לונדון וברלין

יאסטרוו 1897;eq& Morris Yastrow, *by Hebrew in Verbs Geminative and Weak The*, Abu Zakariyya Yahya ibn Dawud of Fez known as Hayyuğ, Leiden, Brill

גולדנברג תש"מ;eq& ג' גולדנברג' על השוכן החלק והשורש העברי, לשוננו מד, עמ' 281-292 [222-211 (ו"תשמ) מורג-אלדר;eq&]

נאסר בסל 1993;eq& נאסר בסל, תורתו הדקדוקית של רבי יהודה חיוג', רמת גן, אוניברסיטת בר-אילן, תשנ"ב

9 רב האי בן שרירא גאון

אברמסון תשל"ז;eq& שרגא אברמסון, "מן כתאב אלחאו" (ספר המאסף) לרב האי גאון", לשוננו מא, 108-116

ממן תש"ס;eq& ממן אהרן, "שרידי מילון 'כתאב אלחאו' לרב האי" גאון מאוספי אדלר וטיילור-שכטר", תרביץ סט (תש"ס), עמ' 341-421

10 אבו אלפרג' הרון

'אלכתאב אלמשתמל עלי אלאצול ואלפצול פי אללגה אלעבראניה'
באכר 1895;eq& Wilhelm Bacher, *son et Jerusalem de anonyme grammairien Le*, REJ 30
livre", REJ 30
(1895), pp. 232-256

פוזננסקי;eq& Samuel Poznanski, *grammairer Le :Faradj Al ben Haroun Faradj l'Abou*, de Jerusalem et sur Mouschtamil", REJ 33 (1896), pp. 24-39, 197-218

ממן תשנ"ו;eq& ממן אהרן, "המחשבה הדקדוקית בימי הביניים: בין הקראים לרבנים, מחקרים בלשון ז (תשנ"ו), עמ' 79-96

ממן תשס"א;eq& ממן אהרן, "האל"ף-בי"ת כמסגרת מנימוטכנית להרצאה הדקדוקית: מבוא לחלק ג של 'אלכתאב אלמשתמל' לאבו אלפרג' הרון", מחקרים בלשון ח (תשס"א), עמ' 95-139

11 אנונימוס

זיסלין 1990;eq& מאיר זיסלין (מהדיר), מאור עין, מוסקבה

ממן תשנ"ד-תשנ"ה;eq& 'מאור עין' ותולדות המחשבה הדקדוקית, לשוננו נח 153-165

12 יונה בן ג'נאח

12.1 דרנבורג Joseph Dérenbourg, *ibn Merwan Walid Aboul'd traités et Opuscules*, Djanah, Paris 1880

מכיל את המקור הערבי של ארבעת החיבורים "הקטנים" של יונה בן ג'נאח: "כתאב אלמסתלסק"

רסאלה"; ("ההערה ספר";) "אלתנביה רסאלה"; ("התוספת ספר" או "ההשגה ספר";) אלחקריב ואלתסהיל" ("ספר הקירוב והיישור"); "כתאב אלחסויה" ("ספר התוכחת" או "ספר ההשוואה")

טנא תשס"ו; דוד טנא, ספר ההשגה הוא כתאב אלמסתלחק לר' יונה אבן ג'נאח בתרגומו העברי של עובדיה הספרדי, מהדורה ביקורתית על יסוד שני כתבי יד ובהשוואה למקור הערבי, בתוספת מבוא, הערות ומפתח הפסוקים, ירושלים תשס"ו

12.2 דרנבורג-בכר 1886; Joseph Derenbourg & Wilhelm Bacher, *Le Livre des parterres Fleuris - Grammaire hébraïque en arabe d'Abou'l Walid Merwan ibn Djanah de Cordoue*, Paris (הערבי במקורו אללמע כתאב)

נויבאור 1875; Adolph Neubauer, *The Roots of Hebrew by Walid-l'Abu Marwan ibn Janah or Rabbi Jonah*, Oxford (הערבי במקורו אללמע כתאב)

רצהבי (תשכ"ו) - יהודה רצהבי "כתאב אללמע לר' יונה בן ג'נאח (מילואים ותיקונים מתוך כתב-יד תימני בלתי נודע)", לשוננו ל 273-295

וילנסקי תרפ"ט-תרצ"א; מיכאל וילנסקי, ספר הרקמה (כתאב אללמע לר' יונה אבן ג'נאח בתרגומו העברי של ר' יהודה אבן תבון), ברלין (וראה: וילנסקי-טנא)

וילנסקי-טנא תשכ"ד; מהדורה שניה של וילנסקי תרפ"ט-תרצ"א, ירושלים

טנא תשכ"ד; דוד טנא, דרכו של מיכאל וילנסקי ז"ל בההדרת "ספר הרקמה", בתוך: וילנסקי-טנא (תשכ"ד), כרך ב', עמ' תרצ"א-תשל"ג

באכר תרנ"ג-תרנ"ז; בנימין זאב באכער (מהדיר), ספר השרשים הוא החלק השני ממחברת הדקדוק חברו בלשון ערב ר' יונה בן ג'נאח והעתיקו אל לשון הקדש ר' יהודה בן תבון, ברלין (מהדורה מצולמת, פילו פרס, אמסטרדאם, 1969)

13 שמואל הנגיד

קוקבצוב 1916; פאוול קוקובצוב (מהדיר), "יתר הפליטה מן כתאב אללמע לר' שמואל הנגיד הספרדי", החלק העברי, עמ' 205-224

14 משה הכהן בן ג'קטילה

קוקבצוב 1916, בן ג'קטילה - פאוול קוקובצוב, "יתר הפליטה מן כתאב אללמע לר' משה בן ג'קטילה", בתוך: קוקבצוב 1916, החלק העברי, 59-66

אלוני 1949; נחמיה אלוני, "שרידי ספר על לשון זכר ולשון נקבה - כתאב אתלדכיר ואלתאנית", סיני, 34-67, 24

15 יהודה בן בלעם

קוקבצוב 1916, בלעם; "שלושה ספרים קטנים בדקדוק לשון עבר לר' יהודה בן בלעם והם: (א) ספר התגנים (בערבית כנראה כתאב אללמע), (ב) ספר אותיות הענינים הנמצאים במקרא (בערבית כנראה: כתאב חרוף אללמע) אלמוגודה פי אלמקרא, (ג) ספר הפעלים שהם מגזרת השמות (בערבית כנראה: כתאב אללמע) העתקתם בעברית עם יתר הפליטה מן

הגוף הערבי של קצת מהם", בתוך: קוקבצוב 1916, החלק העברי, עמ' 67-152

אברמסון תשכ"ג, תג'ניס&eq; שרגא אברמסון, כתאב אלתג'ניס (ספר הצמוד) ליהודה בן בלעם, ירושלים תשכ"ג (&eq;ספר חנוך ילון, עמ' 51-149)

אברמסון תשכ"ג&eq; שרגא אברמסון, שלושה ספרים של הרב יהודה בן בלעם, ירושלים

16 יצחק אבן ברון

קוקבצוב 1890&eq; פאוול קוקבצוב, "יתר הפליטה מן כתאב אלמואזנה בין אללגה אלעבראניה ואלערביה אשר חברו אבו אברהים יצחק בן ברון הספרדי", ס"ט פטרבורג, החלק העברי, עמ' 1-100, והחלק הרוסי 156-158; וראה קוקבצוב (1916), החלק העברי, עמ' 155-172, והחלק הרוסי, עמ' 216-233

ווכטר 1964&eq; Pinchas Wechter, *Barun Ibn, Arabic s'Grammar Hebrew on Works*, Philadelphia, Dropsie College, Lexicography,

בקר תש"ם&eq; דן בקר, "השלמות לכתאב אלמואזנה" (&eq;ספר ההשוואה) ליצחק בן ברון" לשוננו 44, עמ' 281-292

Course/Module evaluation:

End of year written/oral examination 0 %

Presentation 20 %

Participation in Tutorials 20 %

Project work 40 %

Assignments 0 %

Reports 0 %

Research project 0 %

Quizzes 20 %

Other 0 %

Additional information:

The quizzes will cover the bibliography

One may write a final paper or a seminar paper